

AMURG DE REGIM FANARIOT. PERIOADA 1812-1820 DIN ISTORIA PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN VIZIUNEA CONSULILOR ȘI VOLAJORILOR FRANCEZI

Violeta-Anca EPURE¹

Cuvinte cheie: *consuli francezi, Principatele Române, imagine, percepție, corespondență*

Mots-clefs: *consuls français, Principautés Roumaines, image, perception, correspondance*

Între 1806-1812, „Moldova și Țara Românească au fost piese de șah ale unui joc diplomatic de mari proporții, în care partener al împăratului francez a fost Alexandru I, țarul Rusiei”². Izbucnit în 1806, ca o diversiune împotriva Rusiei, războiul ruso-turc de la Dunărea de Jos a fost influențat și chiar subordonat marilor confruntări și echilibrului de forțe din Europa centrală. Pacea de la București s-a semnat într-o vreme în care cele două mari puteri politico-militare, Franța și Rusia, se pregăteau de confruntarea decisivă. În această epocă, chestiunea orientală a început să ocupe prim planul relațiilor internaționale, iar în cadrul acestei complexe probleme a început să se configureze o alta: cea românească.

Tratatul de la București din 1812 a mărit posibilitățile comerciale ale Rusiei în Principatele Române, granițele sale întinzându-se până la Dunăre³. Cum Rusia a dobândit și Chilia, ea a înființat acolo un viceconsulat. În plus, puternicul imperiu de la răsărit a mai obținut și dreptul de liberă navigație pe Dunăre pentru vasele

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava – Facultatea de Istorie și Geografie, SUCEAVA.

² S. Columbeanu, *Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812*, în *RdI*, 29, 1976, 5, p. 657.

³ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, 1603-1824. *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, S-sor I. St. Rasidescu, București, 1912, p. 953; V. Mischevca, *The treaty of Bucharest (1812) and the decline of ottoman power in South-Eastern Europe*, în *RI*, VI, 1995, 7-8, p. 663.

comerciale și de război, până la gurile Prutului⁴. Amiralul Ciceagov îl informa pe țar din București că acolo exista „un partid foarte numeros în favoarea francezilor”, în timp ce Fonetty îl încredința pe Maret că rușii au partizani foarte puțin numeroși în Principate⁵.

La 24 august 1812, Galib efendi solicita de la București sultanului să numească în cel mai scurt timp domni pentru că populația se temea să nu-i fie impuși guvernatori. Poarta a recunoscut regula septenatului în domnie, dar a impus în secret domnitorilor Principatelor obligația de a demisiona după o perioadă de trei ani; era și un mijloc de verificare a loialității lor⁶. S-a zvonit că alegerea lui Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818) în Valahia s-a făcut sub influența Austriei, iar cea a lui Scarlat Callimachi în Moldova, cunoscut drept filofrancez, într-un concurs de împrejurări nedeterminat. Ei au dus o politică defensivă, care avea drept scop menținerea lor în domnie, principala sursă de înavățire⁷.

Consulul francez de la București, Ledoulx consemna că, după încheierea păcii din 1812, Turcia a continuat pregătirile de război deoarece se aștepta să fie din nou atacată de Rusia⁸. Ledoulx observa că domnitorul Scarlat Callimachi nu se angajase în nici o partidă și că era decis să facă tot ceea ce circumstanțele diplomatice

⁴ K. Hitchins, *România. 1774-1866*, București, 1998, p. 140; R. Rosetti, *Arhiva senatorilor de la Chișinău și ocupația rusească de la 1806-1812. Amănunte asupra Țerii Românești de la 1808 la 1812*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, XXXII, 1910, p. 349-350; G. Platon, *La modification de la frontière de la Moldavie en 1812. Antécédents, impact et conséquences*, în *RRH*, XXXV, 1996, 1-2, p. 17; V. Mischevca, *Considérations sur la genèse de la «question bessarabienne» (1812)*, în *RRH*, XXXIV, 1995, 3-4, p. 339.

⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 952; L. Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*, ediție îngrijită de V. Spinei, Iași, 2001, p. 270; N. Adăniloiaie, *Despre suzeranitatea otomană și nerespectarea de către Poartă – la 1775 și 1812 – a obligațiilor de apărare a teritoriului Țărilor Române*, în *RdI*, 35, 1982, 8, p. 953-954; *Europe and the Porte: New Documents on the Eastern Question*, volume VII: *Swedish Diplomatic Reports. 1811-1814*, edited by V. Ciobanu in collaboration with L. Rados and A. Istrate, Iași, 2009, p. 16.

⁶ L. Boicu, *op. cit.*, p. 275-276.

⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 518-519; L. Boicu, *op. cit.*, p. 277; V. A. Urechia, *Din domnia lui Ioan Caragea. A. Venire la tron. Mișcări contra grecilor. Finanțe. 1812-1818*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, XXII, 1899-1900, p. 141; Idem, *Domnia lui Ioan Caragea. Biserica română*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, XIX, 1896-1897, p. 5.

⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 980; I. Toderașcu, *Din activitatea șantierului naval Galați în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *AȘUI* (serie nouă), XVI, 1970, 1, p. 69; A. Pippidi, *À propos de la politique napoléonienne à l'égard des Principautés Danubiennes*, în *RESEE*, XLVII, 2009, 1-4, p. 326.

vor cere⁹. La 7 noiembrie 1812, Maret îi scria lui Fernetty din Wilna, recomandându-i să se deplaseze de îndată la Iași, unde urma să preia afacerile consulatului francez. La rândul-i, Fernetty îi scria lui Maret din Iași, la 5 decembrie 1812, despre sosirea sa acolo; în plus, mai consemna el, pe lângă guvernul valah fusese acreditat negustorul francez Barbier, căruia el îi dăduse instrucțiuni cu privire la postul și îndatoririle sale¹⁰. La 10 decembrie, Fernetty își informa superiorul, pe Maret, că Barbier îl înștiințase că Boris, curierul consulatului a trebuit să rămână în București, având picioarele înghețate. Se pare că Boris se însănătoșise către finalul lunii decembrie 1812, de vreme ce Fernetty menționa la 28 decembrie sosirea acestuia de la București la Iași¹¹.

După bătălia de la Borodino, Maret i-a dat instrucțiuni lui Andreossy să-i determine pe turci să denunțe tratatul de pace și să reînceapă războiul. Turcii au refuzat, iar intrarea lui Napoleon în Moscova i-a făcut la scurtă vreme pe turci să regrete încheierea tratatului de la București; în plus, sultanul, într-un acces de furie, a ordonat uciderea lui Dimitrie Moruzi și a trimis ofițeri în Principate, a căror misiune era decapitarea agenților fostului dragoman; se pare că respectivii au fost preveniți în timp util pentru că au fugit peste Prut¹².

Dezastrul lui Napoleon în Rusia, reculul și căderea sa au creat Rusiei o influență și un ascendent politic fără precedent pe continentul european, în general, și în sud-estul european și în Principate, în particular¹³. În schimb, influența franceză a pierdut teren atât la Constantinopol, cât și în cele două Principate. La București, consulul francez a fost nevoit să-și părăsească vremelnicele posturi din cauza refuzului domnului Caragea de a da satisfacții ceremoniale pavilionului francez. Va reveni în capitala valahă în august 1814¹⁴.

După sfârșitul războiului ruso-turc și retragerea trupelor rusești, în Principate, a izbucnit o ciumă virulentă. Iernile extrem de friguroase au compromis

⁹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 956; L. Boicu, *op. cit.*, p. 280.

¹⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 950-952.

¹¹ *Ibidem*, p. 952-953.

¹² P. Coquelle, *Andreossy ambassadeur à Constantinople 1812-1814*, în *Revue d'histoire diplomatique*, XX, 1906, 2, p. 248; L. Boicu, *op. cit.*, p. 271.

¹³ G. Cliveti, *Preludiile concertului european (II). „Coaliția antinapoleoniană” și „medierea austriacă” (1812-1813)*, în *AILAX*, XXXIX-XL, 2002-2003, p. 384; L. Boicu, *op. cit.*, p. 271.

¹⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 982; L. Boicu, *op. cit.*, p. 271-272; M. Malița, *Congresul de la Viena și Țările Române*, în V. Cădea, D. C. Giurescu, M. Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 211; A. D. Xenopol, *Studiu asupra Constituțiunii din 1822*, în *Analele Academiei Române*, seria II, XX, 1897-1898, p. 153.

recoltele, iar în 1814-1815 a reapărut foametea, care s-a manifestat până în 1816-1817, chiar până în 1818 în unele zone¹⁵.

În luna mai a anului 1812, se afla la București și francezul Henri de Mondonville, refugiat acolo din vremea lui Napoleon I; era descendentul unei vechi familii burgunde. Cum se bucura de faimă și de aprecierea contemporanilor, lui Mondonville i s-au comandat cele două miniaturi care împodobeau tabachera dată în dar generalului Kutuzov de către fruntașii țării¹⁶.

Ledoulx, numit în octombrie 1812 consul al Franței în Principate, îi trimitea la 29 ianuarie 1813, o primă notă lui Maret, unde consemna că nu reușise încă să-și facă o impresie clară despre domnitorul muntean; la o primă vedere, Ioan Caragea i s-a părut imparțial, neatașat niciunei partide boierești, silindu-se „a nu se strica cu rușii și a nu indispuie în contra sa pe francezi”. Consulul francez aprecia că domnul valah, ca orice fanariot, „va fi orice îi vor cere împrejurările¹⁷. Latour-Maubourg își informa superiorul de la Ministerul Afacerilor Externe despre sosirea consulului Fornetty la Iași. Depeșa a fost redactată la București la 28 noiembrie 1812¹⁸.

¹⁵ Toader Nicoară, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne 1600-1830*, I, Cluj, 2002, p. 69.

¹⁶ Acest eveniment era consemnat într-un raport consular al agentului austriac Fleischhackl: „o delegație a reprezentanților țării, în fruntea cărora se aflau Mitropolitul Ignatie, Episcopii de Argeș și de Buzău, Vistierul Varlam și Caimacamul de Craiova Dudescu, oferiră generalului Kutuzov la 10 (ale lunii mai 1812) o tabacheră împodobită bogat cu briliante, în valoare de 80.000 de piaștri, în semn de recunoștință pentru a fi apărut țara în războiul trecut de pustiirile unei invazii turcești. Pe capacul acestei tabachere se afla o strălucită miniatură lucrată de un pictor aflat aici, numit Mondonville, în care Muntenia, reprezentată în chip de nimfă, înconjurată de reprezentanții țării, oferea o ramură de palmier generalului Kutuzov, care putea fi recunoscut în mijlocul statului său major. O a doua pictură, pe partea de dedesubt a tabacherei, reprezenta trecerea generalului Markov la Slobozia și încercuirea garnizoanei turcești de acolo. Pentru aceste două picturi, dintre care prima se deosebea prin uimitoarea asemănare a chipurilor reprezentate (chiar și nimfa semăna în mod izbitor cu o tânără boieroaică foarte bine văzută de Kutuzov), artistul primi de la Divan o răsplată de 3000 de ducăți. În franțuzește și în grecește se putea citi inscripția de diamante: „Învingătorului de la Giurgiu”. Darul fu acceptat cu multă amabilitate și delegația plecă primind asigurări de sprijin și pe viitor”. Remus Niculescu, *Miniaturistul Mondonville*, în *SCLA*, I, 1954, 3-4, p. 262.

¹⁷ Ministrul de externe francez, Maret îi scria lui Ledoulx la 18 octombrie 1812: „doresc să te duci pe cât mai grabnic posibil la București. Este important de a se observa primele demersuri ale noii administrațiuni (a lui Caragea) și de a ști exact tot ce se va face relativ la demarcațiunea noilor hotare. Convine asemenea a se cunoaște mijloacele de influență ce Rusia va fi căutat să-și menageze asupra locuitorilor țărilor acestora, cum și dispozițiunile acestora cu privire la această putere”. V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 144-145.

¹⁸ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Supliment I, vol. II, 1781-1814, *Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu*,

La 9 ianuarie, respectiv 10 ianuarie 1813, Fornetty îi scria lui Maret din Iași despre arestarea unui supus francez din Insulele Ioniene, acuzat că ar fi fost complicele unor soldați ruși la furt. Prima oară, suditul francez a fost considerat nevinovat și achitat de tribunalul criminal al țării, dar consulul rus a readus în atenția Divanului, prezidat de domnitor, cazul; și pentru a doua oară, acuzatul a fost găsit nevinovat. Cum rușii au solicitat să le plătească 700 de ducăți, ei au încercat să-și facă dreptate singuri: l-au răpit și l-au dus peste Prut. Consulul francez s-a plâns domnitorului¹⁹.

Dacă în Moldova domnia lui Scarlat Callimachi s-a desfășurat în perioada de după semnarea păcii de la București (1812) în împrejurări relativ lipsite de complicații, cea a lui Ioan Gheorghe Caragea din Valahia a fost caracterizată prin numeroase extorsiuni, prin epidemia de ciumă care-i va purta numele și prin frământări politico-sociale. Menționăm conflictele cu boierii, care l-au determinat ca, în vara anului 1813, să exileze peste graniță sau să surghiunească la moșii pe câțiva dintre ei²⁰. La 29 ianuarie 1813, Ledoulx îi scria lui Maret despre încercarea domnitorului Ioan Gheorghe Caragea de a nu se angaja în nici un partid, ținându-se departe de ruși, dar încercând totodată să nu-i supere nici pe francezi. Comportamentul principelui îl făcea pe consulul francez să afirme că acesta nu avea caracter. În plus, mai observa el, Rusia avea foarte mulți partizani în Principate. Într-un alt raport din 25 februarie, Ledoulx pomenea despre caracterul slab al domnitorului Caragea, care era și „foarte prost înconjurat”, dar și despre insolența fără margini a consulului rus²¹. La 8 februarie 1813, Fornetty îi scria lui Maret de la Iași că influența rusă ar fi putut fi combătută, iar moldovenii câștigați de partea francezilor sau a austriecilor, dacă una din cele două puteri i-ar proteja. Consulul francez sublinia faptul că cedarea Basarabiei până la Prut l-a transformat pe domnul Moldovei în sclavul rușilor.

La 19 martie 1813, Ledoulx îi scria lui Maret despre agenții pe care domniile Moldovei și Țării Românești îi întrețineau în capitalele europene și care trebuiau să-i informeze despre evenimentele și orientarea politică a respectivelor state.

București, 1885, p. 703, 736.

¹⁹ *Ibidem*, vol. XVI, p. 955.

²⁰ Dan Berindei, *Revoluția română din 1821*, București, 1991, p. 43.

²¹ La 17 martie 1813, Ledoulx îi scria lui Maret că la București, consulul rus exercita o autoritate nelimitată. Dacă se întâmpla ca vreun sudit rus să aibă un proces, era clar de la bun început că el va avea câștig de cauză. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 956-957, 958, 960.

Informațiile astfel obținute erau transmise mai departe sultanului, la Constantinopol²².

În aceeași lună a anului 1813, contele de Lagarde consemna în scrierile sale primirea fastuoasă pe care domnitorul Ioan Gheorghe Caragea i-a făcut-o lui Ramiz pașa și mai apoi, uciderea sa de un deli-bașa trimis de Poartă. Capul rețezat al pașalei a fost purtat pe străzile Bucureștilor și apoi trimis la Constantinopol. Bucureștenii se temeau de răzbunarea gărzii care-l însoțise și care fusese depășită numeric de trupele lui Caragea. Însă domnitorul i-a poruncit agăi de poliție, Grigore Filipescu, să ia măsuri severe pentru a asigura liniștea în oraș. La scurtă vreme, domnitorul a primit din partea sultanului un cal arab, o tabacheră împodobită cu diamante ca recompensă pentru uciderea lui Ramiz pașa²³.

În mai 1813, consulul francez de la Iași se plângea că succesele rusești făceau poziția sa „în mijlocul acestor greci [...] cu totul penibilă”, că victoria franceză de la Lutzen a schimbat starea de spirit a domnului și a boierilor, că domnitorul nu mai părea același om, dar era, în mod clar, un prieten prefăcut²⁴.

Tot în 1813, a izbucnit și ciuma, adusă din Asia, „prin corăbii răsăritene sosite la Galați”. Epidemia a făcut ravagii vreme de șase ani, omorând multă lume, mai ales din rândurile săracilor de prin târguri²⁵. O corespondență a ziarului francez „Monitorul universal”, nr. 329 din 25 noiembrie 1813, susținea că epidemia izbucnise mai întâi la București, din cauză că niște oameni imprudenți au deschis niște colete de marfă aduse de la Constantinopol, fără a-și lua măsurile de prevedere uzitate în asemenea circumstanțe. Ziarul francez mai scria și că domnitorul Caragea a luat măsuri energice de eradicare a bolii, care, în Moldova, fusese combătută cu pricepere și succes²⁶. La 10 iulie 1813, Ledoulx îi raporta lui Maret că epidemia a izbucnit la o mănăstire la depărtare de o leghe de București și că teroarea pusese

²² *Ibidem*, p. 956-957, 959.

²³ Hurmuzaki, *op. cit.*, Supliment I, vol. II, p. 745; M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *Contribution à l'étude des relations de Seid Abdullah Ramiz Pacha avec les Principautés Roumaines*, în *Studia et Acta Orientalia*, VII, 1968, p. 89-92, 93; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de A. Angheliescu, București, 1981, p. 455; D. Berindei, *Orașul București. Reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București, 1963, p. 137.

²⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 964, 966, 984; L. Boicu, *op. cit.*, p. 280; V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 176; G. Cliveti, *op. cit.*, p. 402-403.

²⁵ G. Duzinchevici, *Date noi asupra răscoalei tătarășenilor din Iași și asupra sfârșitului domniei lui Scarlat Callimachi (1819)*, în *Studii. Revista de Istorie*, 21, 1968, 1, p. 63.

²⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 177.

stăpânire pe oraș. Cei cu dare de mână părăsiseră deja urbea²⁷. Până la 15/27 august 1813, conform consulului francez, au murit 92 de bucureșteni din cauza epidemiei. Între timp, Caragea, retras la Cotroceni, la curent cu desfășurarea evenimentelor la nivel continental, „își întorcea fața de la Ledoulx”. Chiar înainte de finele anului, domnitorul valah a profitat de prezența lui Talleyrand la Viena, cerându-i să-l recheme pe Ledoulx²⁸. Consulul francez se plângea de influența covârșitoare de care beneficia confratele său rus²⁹.

În scopul întăririi flotei și apărării cetăților de la Dunăre, a crescut considerabil comanda de ambarcațiuni militare care trebuiau să fie construite în Principate. În anul 1814, Vistieria Moldovei a cheltuit sume mari de bani pentru a construi șalupe canoniere la șantierul de la Galați. Viceconsulul francez de la Iași, Fornetty, amintea, în raportul său din 25 noiembrie 1814, adresat ministrului de externe, Talleyrand, că Turcia a comandat în Moldova 20 de șalupe de război (canoniere). La momentul redactării raportului, sublinia Fornetty, doar patru dintre ele fuseseră lansate la apă, la restul lucrându-se intens. În același an, Ledoulx, consulul francez de la București îi scria lui Talleyrand că și meșterii valahi primiseră ordin să execute „în grabă un mare număr de șalupe canoniere”³⁰. De altfel, în a doua parte a anului 1816 și prima jumătate a celui următor, s-au mai construit la Galați astfel de vase; în aprilie 1817, consulul francez Formont îi scria lui Richelieu că la Rusciuc se aștepta sosirea unui înalt demnitar turc care să preia comanda ambarcațiunilor construite pentru flota Imperiului Otoman de Moldova și Valahia. Potrivit lui Formont, au fost executate peste 120 de astfel de ambarcațiuni³¹.

²⁷ Ledoulx menționa într-un raport adresat lui Maret despre izbucnirea și răspândirea epidemiei de ciumă în iulie 1813. La 20 august 1813, consulul francez consemna că epidemia de ciumă golise Bucureștii de locuitori. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 974, 976.

²⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 186-187; M. Holban, *Autour de deux rapports inédits sur Caragea et Callimachy*, în *RHSEE*, XIX, 1942, 1, p. 103.

²⁹ „Consulul Rusiei este singurul ascultat. Supușii și protejații ruși sunt singurii care obțin dreptate. Această atențiune este împinsă așa de departe, încât considerațiunea noastră a căzut cu totul într-o stare de nesuferit. La Iași, francezii au fost maltratați, fără ca să fi putut obține reparațiune. Aici, uitând că pavilionul regal fâlfâie deasupra casei consulare, uitând respectul datorat florilor de crin și cocardei albe, mai mulți francezi au fost insultați de greci. Am reclamat cu căldură, împins chiar de a duce plângeri la Constantinopol, fără ca principele Caragea să fi vrut a arunca o privire asupra capitulațiilor noastre”. V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 183.

³⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 980; *Ibidem*, Supliment I, vol. II, p. 752; I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 69.

³¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1014; I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 70.

La 6 ianuarie 1814, Talleyrand îi scria lui Jaucourt, de la Viena, despre plecarea lui Ledoulx de la București, din cauza plângerii făcute la Constantinopol de domnitorul muntean cu privire la comportamentul său³². Deși până atunci Ledoulx îi fusese credincios împăratului, la 25 decembrie 1814, el își exprima satisfacția pentru „fericita întoarcere a ilustrei noastre familii regale pe tronul Franței”³³. La 25 iunie 1814, Ledoulx îl informa pe Talleyrand despre favorurile și influența de care se bucura domnitorul Caragea în Imperiul Otoman. El primise din partea sultanului o scrisoare autografă și un pumnal foarte frumos lucrat, cadou pe care consulul francez îl aprecia drept „un dar foarte onorabil” pentru principii greci. La 15 august, Fornetty își informa superiorul despre stingerea epidemiei de ciumă din Valahia și de la Galați, unde făcuse mari ravagii. În schimb, sublinia el, Iașii fuseseră cruțați³⁴.

În 7 iulie 1814, domnul Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea îi scria lui Talleyrand o scrisoare în care aducea grave critici lui Ledoulx, pe care-l califica drept „corifeul tuturor intrigilor” sau „cel mai incomod domnișor care vreodată a fost adversarul meu”³⁵. Într-o serie de note din 8, respectiv 28 iulie 1814 trimise la Înalta Poartă, note care vor face, de altfel, obiectul corespondenței dintre Andreossy și Talleyrand în luna octombrie același an, se specifica că la baza conflictului dintre cei doi stătea comportarea cihodarului domnitorului, care în timpul unei plimbări, a oprit trăsura soției consulului și a insultat-o atât pe aceasta, cât și cocarda tricoloră. Vizitiul voia să treacă pe o stradă aglomerată în goana cailor, iar cihodarul a prins caii de frâie și i-a oprit. A urmat o ceartă și o bătaie între vizitiu și slujbașul domnesc. Ledoulx invoca că a fost insultat pavilionul francez. Se sublinia faptul că a îndrăznit chiar să pună mâna pe frâiele cailor și să-l lovească pe un arnăut din serviciul consulului, care însoțea echipajul doamnei. Deși consulul i-a cerut domnului să-l pedepsească exemplar pe cihodar, care insultase public pe reprezentanții „unei națiuni respectabile și prietene”, acesta nu numai că a refuzat să-i dea satisfacție, dar i-a și răspuns foarte urât³⁶. Insultat, consulul francez considera că nu-și mai putea îndeplini funcția. Din această cauză, el i-a și cerut domnului pașapoartele pentru a

³² Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 977.

³³ *Ibidem*, p. 984; L. Boicu, *op. cit.*, p. 280.

³⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 978.

³⁵ Caragea i se plânga lui Talleyrand despre comportamentul lui Ledoulx într-o depeșă expediată de la București la 20 august 1814. *Ibidem*, p. 979, 980-981.

³⁶ Incidentul și evoluția conflictului cu domnitorul Ioan Gheorghe Caragea făceau obiectul unui memoriu justificativ trimis de Ledoulx lui Talleyrand în decembrie 1814. *Ibidem*, p. 979-980, 990-996.

pleca la Constantinopol, dar a fost refuzat³⁷. În decembrie 1814, Ledoulx încerca să justifice într-un memoriu destul de amplu conflictul apărut între el și domnul Ioan Gheorghe Caragea, lipsit de energie, influențabil, cu o evidentă aplecare către consulul rus. Domnul a intervenit pe lângă Talleyrand și Gentz pentru înlăturarea din funcție a consulului francez³⁸. Ledoulx îl acuza pe Ioan Gheorghe Caragea că, de la restaurarea regalității în Franța, el socotea această țară drept o putere de rangul al doilea, de a cărei protecție nu avea nevoie³⁹. Deși Ledoulx a beneficiat de sprijinul ambasadorului francez de la Constantinopol, generalul Andréossy, într-un final, a fost chemat în capitala otomană.

La 13 septembrie 1814, Andréossy îi scria din Terapia lui Talleyrand că Ledoulx a părăsit Bucureștii, îndreptându-se spre Constantinopol. Diplomatul francez anexa copia raportului pe care Ledoulx i-l înmânase. El menționa insulta publică adusă consulului francez de către domnitorul Ioan Gheorghe Caragea; cum acesta nu-și ceruse scuze, consulul francez a primit ordin să plece la Constantinopol și să închidă consulatul⁴⁰.

În cafenelele de la București, dar și la Iași persista o stare de neliniște, de tulburare. Consulul austriac Raab aprecia că starea de spirit ce domnea în Moldova era proastă, în timp ce Fornetty scria că Principatul se afla într-o continuă stare de agitație morală, în așteptarea „de mari schimbări”⁴¹.

La finalul anului 1814, la Iași sosea în calitate de consul general al Angliei, Wilkinson, succesorul lui Summerer, care considera poporul român drept cel mai oprimat și mai apăsător de impozite și taxe⁴². El i-a înmânat scrisorile de acreditare

³⁷ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Supliment I, vol. III, 1709-1812. *Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu*, Stabl. Grafic I. V. Socecu, 1889, p. 62-63; *Ibidem*, Supliment I, vol. II, p. 754-755; *Ibidem*, vol. XVI, p. 985-987.

³⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 990-996.

³⁹ *Ibidem*, p. 991; *Ibidem*, Supliment I, vol. III, p. 61-62; L. Boicu, *op. cit.*, p. 280; V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 188-189.

⁴⁰ J. Nouzille, *La diplomatie française et les Principautés Danubiennes au début du XIX-e siècle*, în *RRH*, XXXVIII, 1999, 1-4, p. 34; Hurmuzaki, *op. cit.*, Supliment I, vol. II, p. 753-754.

⁴¹ Raab îi scria la 25 noiembrie 1814 lui Metternich că moldovenii așteptau o schimbare grabnică de regim și sperau ca Congresul de la Viena să se gândească și la ei. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 978; L. Boicu, *op. cit.*, p. 281-282.

⁴² Diplomatul englez era convins că suzeranitatea Porții asupra Principatelor era în măsură să zdruncine liniștea Europei; în viziunea sa, Poarta ar fi trebuit să renunțe la Principate. Ele ar fi trebuit să formeze o barieră împotriva Rusiei, să devină fie independente, alternativă în care el nu credea, fie să fie împărțite între Rusia și Austria. L. Boicu, *op. cit.*, p. 285; *Rapoarte consulare și diplomatice engleze privind*

domnitorului Moldovei, Scarlat Callimachi, la 25 noiembrie 1814. Viceconsulul francez din capitala moldavă, Fornetty, îl informa în aceeași zi pe Talleyrand despre sosirea lui Wilkinson și audiența la Curte⁴³. În 1815, domnul Țării Românești, îi atrăgea atenția agentului consular austriac acreditat la București, Fleischhagl de Hakenau, că el nu se considera „subalternul” lui și că respectivul „nu putea acționa ca și cum ar domni deopotrivă cu el”⁴⁴.

În același an, Congresul de la Viena a avut în vedere probleme ale continentului european, dar chestiunea orientală n-a figurat pe agenda sa de lucru; ea a fost atinsă doar în două puncte: cel al garantării posesiunilor otomane și cel al revendicărilor rusești⁴⁵. Congresul de la Viena a trasat harta politică a Europei și a stabilit noua configurație de forțe la scară continentală, în care Franța părea eliminată din orice calcul de putere. Din această cauză, forurile conducătoare de la Paris au căutat toată vremea să-și recupereze poziția decizională, dar și influența diplomatică în Orient, zonă în care se disputau interesele Occidentului față de poziția deja consolidată a Rusiei după anul 1812⁴⁶. Ambasada franceză din capitala

Principatele Dunărene. 1800-1812, editor P. Cernovodeanu, Brăila, 2007, p. XIII. Despre sosirea lui Wilkinson scria și Fornetty într-un raport consular adresat lui Talleyrand, la 23 noiembrie 1814. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 989.

⁴³ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 989; P. Cernovodeanu, *Interese economice engleze la Dunărea de Jos și în Marea Neagră între 1803-1829*, în *RdI*, 28, 1975, 11, p. 1701, 1704-1705; *Rapoarte consulare și diplomatice engleze...*, p. XIII.

⁴⁴ I. C. Filitti, *Corespondența domnilor și boierilor români cu Metternich și Gentz între anii 1812-1828*, în *Analele Academiei Române*, seria II, XXXVI, 1913-1914, p. 1003-1004; S. Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, 1985, p. 39.

⁴⁵ D. Berindei, *Sud-estul Europei și marile tratate de pace (1815-1878)*, în volumul *România și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997, p. 115-116; L. Boicu, *op. cit.*, p. 282-283; M. Malița, *op. cit.*, p. 208-209; N. Iorga, *La pénétration des idées de l'Occident dans le Sud-Est de l'Europe au XVII-e et XVIII-e siècle*, în *RHSEE*, I, 1924, 4-6, p. 115; G. Cliveti, *Preludiile concertului european (I). Tentația „păcii generale”*, în *AIIAX*, XXXVII, 2000, p. 250; M. Manea, *Poziția Marii Britanii la Congresul de pace de la Viena (1814-1815)*, în *RdI*, 39, 1986, 1, p. 63.

⁴⁶ În ciuda eforturilor depuse, mai ales după anul 1834, când a avut loc o reactivare a diplomației franceze în Orient, Franța nu va mai reuși să-și redobândească influența de odinioară la Constantinopol. L. Iordăchescu, *Statutul reprezentanțelor diplomatice franceze în Principate (1798-1859)*, în A. Zub, D. Ivănescu (eds.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 203; G. Cliveti, *Aranjamentul politico-teritorial european de la 1814-1815. Problema garanției generale*, în *AIIAX*, XLI, 2004, p. 247; Idem, *Concertul european. Un experiment în relațiile internaționale din secolul XIX*, București, 2006, p. 42; M. Manea, *op. cit.*, p. 73; D. Berindei, *Zorii unei activități moderne de politică externă (1821-1828)*, în *RI*, II, 1991, 9-10, p. 495.

otomană a încercat să contracareze influența mereu crescândă a Angliei și a Rusiei. Principatele Române au reprezentat un teren „în prelungire”, pe care aveau loc dispute diplomatice; însă, după cum aveau să constate chiar reprezentanții diplomați ai Franței, adevărata politică se făcea la Constantinopol⁴⁷. Franța a acordat atenție consulatelor franceze din Principate, care au fost organizate ca și celelalte consulate din Imperiul Otoman⁴⁸.

Noua confruntare cu Napoleon a condus la o creștere a griji și interesului Rusiei pentru starea Imperiului Otoman, inclusiv a Principatelor. La 14/26 aprilie 1815, Nesselrode îl autoriza pe emigrantul francez Sainte Aulaire să țină corespondență regulată cu ministerul de externe rus cu privire la situația Principatelor, măsurile luate de Poarta otomană, purtarea domnitorilor, relațiile lor politice cu puterile vecine, starea de spirit, resursele, nemulțumirea locuitorilor, proiectele și speranțele lor.

Numit la finele anului 1815 secretar de stat la Ministerul de externe rus, Ioan Capodistria a elaborat un plan pentru politica externă rusă: Principatele Române și Serbia trebuiau să formeze trei state unite conduse de membrii a trei case domnitoare germane, care ar fi trebuit să fie scoase de sub suzeranitatea Rusiei și puse sub garanția Rusiei și Austriei sau chiar a Angliei sau a Franței; într-o a doua etapă, trebuia să se formeze statul grec. Planul trebuia să se realizeze pe cale diplomatică⁴⁹.

Tot pe la 1815, Dionisie Eclesiarhul surprindea în *Cronograful* său starea de spirit antioccidentală și filorusă a „clasei de mijloc”. Clericul susținea că bunul și creștinul împărat Alexandru reprezenta o veritabilă stavilă în fața anarhiei generate de Revoluția franceză și de ambițiile imperiale ale lui Napoleon⁵⁰.

La 1 ianuarie 1816, Fornetty îi scria lui Richelieu despre viceconsulatul de la Iași, sub raportul relațiilor comerciale, despre vacanța postului de la București, care nu făcea bine cauzei franceze, dar și despre epidemia de ciumă care izbucnise la Galați și care avansase și în restul provinciei⁵¹.

⁴⁷ L. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 203; G. Platon, *Les Principautés Roumaines dans les relations internationales à l'époque du Règlement Organique (1830-1853)*, în *AILAI*, XXIV, 1987, p. 31; D. Hurezeanu, *1848 – moment înnoitor în istoria României*, în *RdI*, 41, 1988, 4, p. 367.

⁴⁸ L. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 204-206, 207, 209-210; A. Oțetea, *Înființarea consulatelor franceze în țările românești*, în *RI*, XVIII, 1932, 10-12, p. 330, 343.

⁴⁹ L. Boicu, *op. cit.*, p. 284-286.

⁵⁰ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997, p. 185.

⁵¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 999.

În 1816, în Valahia, a fost descoperit un complot, în care fuseseră amestecați și supuși austrieci, la viața lui Ioan Vodă Caragea⁵². În primăvara anului 1816, divictarul I. Dimitriu denunța domniei un complot pus la cale de o organizație revoluționară secretă, condusă de profesorul de germană Carol Martin Sattler și de Mihail Gross. Complotiștii plănuiau să acționeze concomitent la București și la Craiova. În acțiune era implicat și francezul Jean Baptiste Dubair⁵³.

La 8 martie 1816, Talleyrand îl informa pe Caragea că Ludovic al XVIII-lea l-a numit pe Formont viceconsul la București în locul lui Ledoulx⁵⁴. La 20 mai 1816, Fornetty îi scria din Iași lui Richelieu despre arestarea unui supus francez la București. Deși ar fi vrut să plece în Valahia să afle mai multe amănunte, Fornetty consemna că a trebuit să rămână la Iași, în așteptarea lui Formont, despre care știa că plecase din Viena. La 29 mai, Formont îl informa pe Richelieu că ajunsese în București, după o călătorie extrem de dificilă, mai ales prin Ungaria, unde erau inundații⁵⁵. La 30 iunie, Formont îl informa din București pe Richelieu despre pregătirile pe care le făcea domnul Țării Românești în vederea primirii ambasadorului Rusiei de la Constantinopol, baronul de Stroganoff, în drumul său spre Napoli, unde mergea să se trateze. În același raport consular, Formont mai dădea informații și despre desfășurarea procesului lui Gross, despre anchetarea zilnică a martorilor și a suspecților implicați în complot. Între timp, consulul austriac i-a cerut domnului ca Gross și ceilalți supuși germani implicați să-i fie predați. Se pare că în complot fusese implicat și un francez, care încă nu fusese judecat. Domnul însuși nu-l considera vinovat decât pentru faptul că știuse de complot și păstrase tăcerea⁵⁶. La 3 august 1816, Formont îi scria lui Richelieu despre condamnarea lui Gross și a complicilor săi la spânzurătoare; au fost duși în apropierea graniței cu Austria și executați. Sentința francezului Baptiste Dubair și a rușilor implicați nu se dăduse încă, însă Formont se aștepta ca pedeapsa lor să fie mai blândă.

⁵² L. Boicu, *op. cit.*, p. 299-300; N. Camariano, *Un document important referitor la organizația revoluționară secretă din București (1816). Denunțul înaintat lui Ioan Vodă Caragea*, în *Studii. Revistă de istorie*, IX, 1956, 5, p. 127.

⁵³ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1003, 1004, 1005, 1006; D. Berindei, *Revoluția română...*, p. 45; I. Ranca, *Un document intern referitor la complotul organizat de Mihail Gross împotriva lui Ioan Vodă Caragea în anul 1816. Notele sau conspectul audierii inculpaților la București și Sibiu și asupra ședințelor tablei regale din Târgu-Mureș din anul 1817*, în *Studii. Revistă de istorie*, XV, 1962, 2, p. 389.

⁵⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1000; L. Boicu, *op. cit.*, p. 284.

⁵⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1003-1004.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 1005.

La 26 septembrie 1816, Formont îi scria lui Richelieu despre starea de agitație în care se găseau cei doi domni ai Principatelor în așteptarea baronului de Stroganoff, despre care se credea că vine să-i mazilească⁵⁷.

La 3 ianuarie 1817, Formont îi transmitea, din Iași, lui Richelieu informații despre francezii aflați în Moldova: consulul francez consemna că în principat erau puțini francezi, care erau fie institutori (majoritatea), fie meșteșugari; în plus, mai insista el, acolo nu exista nici o casă de comerț franceză; consulul francez opina că un stabiliment comercial francez ar fi avut șanse de reușită la Galați⁵⁸. La 11 martie 1817, Formont scria într-un raport consular, adresat lui Richelieu, despre rechemarea consulului rus, Kiriko, după ce îndeplinise acea funcție vreme de 30 de ani. Pini, consulul rus din Moldova, urma să se ocupe de afacerile celor două Principate⁵⁹.

La 4 aprilie 1817, Formont îi scria lui Richelieu că „nu este spectacol mai dureros decât vederea acestui popor valah împins la toate umilințele sclavajului, redus a se felicita că nu mai are nimic ce să mai dea și neașteptând salvarea decât în excesele mizeriei sale”⁶⁰. La 12 august 1812, Formont îi scria lui Richelieu despre sosirea în Moldova a doi ofițeri francezi, frați. Consulul francez consemna că unul dintre ofițeri era condamnat la moarte, iar celălalt la închisoare pe viață. Cum principele Callimachi nu știa cum să reacționeze, i-a cerut sfatul colegului său din Valahia. De teamă să nu gafeze, domnul Moldovei a scris despre această chestiune la Poartă, cerând instrucțiuni⁶¹. La 5 septembrie 1817, Formont îi mulțumea lui Richelieu pentru că i-a răspuns pozitiv la cererea sa de concediu pentru a-și petrece câteva luni în Franța, din cauza unor probleme de sănătate⁶². Formont a fost înlocuit la 22 august 1818 cu Augrand, care-și va extinde competența și asupra Moldovei⁶³.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 1006-1007.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 1011.

⁵⁹ La 25 aprilie, Fonetty îi scria lui Richelieu că Pini s-a dus la București pentru a prelua afacerile consulatului rus de acolo, deoarece predecesorul său, Kiriko fusese chemat să îndeplinească o funcție administrativă într-un oraș din Rusia meridională. Kiriko era acuzat că neglijase afacerile consulatului rus de la București. Pini a lăsat consulatul rus de la Iași pe seama unui ofițer al consulatului din Moldova. *Ibidem*, p. 1013-1014, 1015-1016.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1015; L. Boicu, *op. cit.*, p. 298.

⁶¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1021.

⁶² *Ibidem*, p. 1016, 1021-1022.

⁶³ Formont îi scria lui Richelieu la 25 iunie 1817, cerându-i un concediu. Richelieu i-a răspuns la 22 iulie afirmativ. Richelieu i-a solicitat ca, la plecarea din București, să-i predea treburile consulatului, cancelarului său, Pagé. *Ibidem*, p. 1018; Idem, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846) culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiii Academiei Române de Nerva Hodoș*, Inst. de Arte grafice Carol Gobl, București,

Fornetty îi scria lui Richelieu din Iași, la 17 octombrie 1817, despre lipsa negustorilor francezi în Moldova, dar și a oricăror relații comerciale cu Franța, stare de lucruri datorată, poate și protecției speciale din partea Rusiei⁶⁴.

Franța, aflată într-o stare de slăbire, a suprimat în decembrie 1817, viceconsulatul de la Iași din lipsă de fonduri⁶⁵. Prin ordonanța din 23 decembrie 1817, consulatul de la Iași a fost desființat. Protecția sudiților francezi din Principate a fost încredințată Rusiei. Richelieu, ministrul de externe francez, l-a însărcinat pe agentul său să comunice domnitorului că postul rămăsese vacant⁶⁶. Fornetty primea la 23 decembrie 1817 informații de la Richelieu despre suprimarea viceconsulatului francez de la Iași. Titularul postului trebuia să preia postul de viceconsul din Dardanele, în locul lui Méchain⁶⁷.

Între timp, în Valahia, vornicul Filipescu, aflat în fruntea unei „partide naționale”, dorea, după model francez, o consultare a tuturor stărilor și eliberarea de sub suzeranitatea turcească⁶⁸.

În vara anului 1818, Richelieu a realizat că suprimarea consulatului francez de la Iași a fost pripită; el era de părere că un agent în capitala moldavă ar fi definit clar importanța politică a Principatelor⁶⁹. La 22 august, Richelieu i se adresa lui Augrand cu instrucțiuni asupra misiunii sale consulare în ambele Principate: sub raport comercial, diplomatul francez consemna că atât Moldova, cât și Valahia nu prezentaseră până atunci un interes prea mare pentru francezi; în schimb, sub raport politic, Principatele prezentau interes tocmai prin prezența lor „la frontierele celor trei imperii”, prin relațiile cu Poarta, dar și cu puterile limitrofe. Richelieu își îndemna subordonatul să întrețină bune raporturi cu domnitorul Valahiei, care i-ar fi putut furniza informații prețioase despre politica turcilor în zonă. Richelieu îi acorda permisiunea lui Augrand să aibă un agent la Iași. Richelieu îl informa din Paris, la 22 august 1818, pe Ioan Gheorghe Caragea despre numirea lui Augrand în funcția de consul al Franței la București, unde îl înlocuia pe Formont⁷⁰.

1913, p. 1025; L. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 203.

⁶⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1022-1023.

⁶⁵ Anglia își va suspenda activitatea consulară la 1818. L. Boicu, *op. cit.*, p. 285.

⁶⁶ Gh. Platon, C. Oghină-Pavie, *Franța și Principatele Române în epoca „Restaurației naționale” (1821-1834)*, în A. Zub, D. Ivănescu (eds.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 136.

⁶⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1024.

⁶⁸ L. Boicu, *op. cit.*, p. 298.

⁶⁹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1025; L. Boicu, *op. cit.*, p. 288; V. A. Urechia, *op. cit.*, 1899-1900, p. 216.

⁷⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1026.

Pagé, girantul consulatului francez, îi scria lui Richelieu din București la 28 august 1818 despre incendiul de la Constantinopol și despre apropierea schimbării domnilor din cele două Principate, la expirarea termenului de 7 ani, stabilit de Rusia și de Poartă. Pagé consemna că domnitorul Valahiei ar fi dorit să se refugieze în Rusia; de altfel, consulul rus era foarte bine văzut la curtea sa⁷¹. La 10 octombrie același an, Pagé revenea cu știri despre schimbarea celor doi domni. Domnul Valahiei își trimisese deja toate lucrurile peste graniță și se credea că se va retrage în Rusia; în schimb, despre domnul Moldovei se spunea că se va întoarce la Constantinopol. La numai câteva zile, la 10 octombrie, Pagé revenea cu știri despre fuga lui Caragea, „asemeni principelui Ipsilanti în 1806”, la Brașov cu întreaga familie și o gardă de 500 de arnăuți. Din Transilvania, Caragea s-a refugiat în Italia, la Pisa. Evenimentele făceau și obiectul unei depeșe a aceluiași, adresate lui Richelieu în data de 22 noiembrie 1818⁷². La 8 decembrie 1818, el îl informa pe Richelieu despre numirea, în luna noiembrie, a lui Alexandru Suțu ca domn al Țării Românești. Într-o depeșă din 27 decembrie 1818, el amintea despre faptul că marchizul de Rivière, ambasadorul francez de la Constantinopol, intervenise pe lângă autoritățile otomane pentru numirea lui Suțu ca domn al Valahiei⁷³.

Deși codificările lui Callimachi și Caragea purtau amprente ale codului napoleonian, influența franceză a pierdut teren la București și la Iași, în favoarea celei austriece. Reprezentanții Franței regale de la Iași și de la București au vegetat, iar la Poartă au jucat un rol nul atât în aprecierea, cât și în alegerea domnitorilor⁷⁴.

Răscoala tătarășenilor de la Iași a izbucnit la 8/20 iunie 1819⁷⁵. Răsculații au fost destul de bine organizați, se pare că au fost antrenate și consulatele străine în desfășurarea acelor evenimente⁷⁶. Pagé îi scria lui Dessoles, la 24 iunie 1819, despre trecerea ambasadorului francez de la Constantinopol, marchizul de Rivière, prin București, în drumul său spre Franța; de altfel, l-a și însoțit până la frontiera cu Austria; în aceeași depeșă, se mai pomenea și despre răscoala care izbucnise la Iași împotriva domnitorului Callimachi, care luase măsuri prea severe pentru stoparea epidemiei de ciumă. Locuitorii s-au opus măsurilor și s-au adunat la curte, unde domnul a ordonat deschiderea focului. La 11 septembrie 1819, revenea cu știri despre

⁷¹ *Ibidem*, p. 1026-1027.

⁷² *Ibidem*, p. 1027-1028.

⁷³ *Ibidem*, p. 1028-1029.

⁷⁴ L. Boicu, *op. cit.*, p. 295.

⁷⁵ Un contemporan englez consemna că războiul și ciuma vin arareori împreună; nu era și cazul aceluia an. *Ibidem*, p. 300-301.

⁷⁶ G. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 65.

dezordinile de la Iași⁷⁷. Mișcarea de nesupunere la măsurile impuse de autorități pentru împiedicarea răspândirii ciumei (izolarea cartierelor unde se înregistrau asemenea cazuri, cordoane sanitare) a început încă din data de 6/18 iunie, într-o zi de vineri, dar abia în data de 8/20 iunie, duminică, s-au transformat într-o mișcare de mari proporții. Măsurile pentru combaterea ciumei vizau deopotrivă toți locuitorii, deci și sudiții străini, care de multe ori nu voiau să se supună, considerând măsurile sanitare ca o îngrădire a libertății la care aveau dreptul. Sudiții austrieci și prusieni au protestat în scris la agentul austriac din Iași, Raab⁷⁸. Pagé, girantul consulatului francez de la București, consemna, la 24 iunie 1819, că decizia lui Scarlat Calimachi de a impune o nouă contribuție în folosul oamenilor izolați în carantine a nemulțumit poporul sărac⁷⁹. Aceeași sursă mai menționa, printre cauzele mișcării de la Iași, și amestecul unor puteri interesate, Austria și Rusia, care ar fi căutat un pretext pentru a intra în Principate. Pagé chiar insista asupra faptului că, de 20 de ani, de când se afla în Principate, nu s-a întâmplat ca moldovenii sau muntenii să se revolte împotriva principilor lor. Într-un raport datat 11 septembrie 1819, Pagé considera că acea mișcare era opera unor uneltitori care lucrau pentru cineva⁸⁰. Aceeași sursă relatează că domnul, având înștiințare despre tulburările din oraș, „a ieșit de la Curte și, pe jos, însoțit de câțiva boieri și slujitori neînarmați, a mers în întâmpinarea răsculaților”. Cum larma a crescut deoarece fiecare vroia să-și spună păsul, „strigătele întetindu-se, spiritele s-au aprins”, domnul a fost nevoit să se retragă în incinta Curții, „cu greu izbutindu-se a se închide porțile în urma sa”. Câțiva arnăuți au tras în mulțime, mai mulți oameni au fost uciși sau răniți. Pagé aprecia numărul morților la 35. Însuși Mitropolitul Veniamin Costachi s-a retras în casele lui Grigore Ghica⁸¹.

Între timp, reprezentantul Franței de la Iași, Méchain, se străduia să câștige încrederea moldovenilor în Franța. El aducea ca argument faptul că „lupta Franței contra aliaților, victoriile sale pot decide soarta tuturor popoarelor Europei”, inclusiv a Principatelor, care „prin poziția lor geografică interesează mult guvernul

⁷⁷ Hurmuzaki, *op. cit.* vol. XVI, p. 1030.

⁷⁸ G. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 66.

⁷⁹ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, București, 1902, p. 383; G. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 78.

⁸⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1030-1031; N. Iorga, *Documente privitoare...*, p. 383, 384; G. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 78, 81.

⁸¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1030; D. Bădărău, I. Caproșu, *Iași vechilor zidiri până la 1821*, Iași, 1974, p. 17.

francez”. Consulul francez îi asigura pe boierii moldoveni că națiunea lor era demnă de a figura printre națiunile Europei prin „existența lor politică”⁸².

În 1819, în Moldova, pe vremea ciumei, a sosit un grec pe nume Kosmeli, care și-a tipărit, la 1822, memoriile la Berlin. El menționa un francez octogenar, Gaillard, care deși crezuse la un moment dat că a descoperit un leac împotriva molimeii, a murit în lazaret alături de pacienții săi⁸³.

J. M. Lejeune, care se intitula „profesor de literatură și profesor particular al Alteței Sale prințul Moldovei” Mihai Suțu, era în 1819, pe timpul ciumei la Iași, dar și în 1821, judecând după știrile despre cutremurul din noaptea de 3 spre 4 februarie, care a zguduit „palatul domnesc, clădit numai în piatră și de o construcție solidă”⁸⁴.

Din septembrie 1820 datează o notă a lui Formont cu privire la consulatul francez de la București: în viziunea sa, consulul francez de la București trebuia să perceapă postul său drept unul politic, de unde putea să observe acțiunile rusești, austriece și otomane. Funcțiile pur consulare erau nule, Bucureștii oferind interes și utilitate doar din punct de vedere politic. Poporul, obișnuit de mai bine de un secol cu schimbarea deasă a domnilor, era indiferent la tot ceea ce se petrecea. Boierii trăiau izolați pentru a evita astfel suspiciunile domnitorului, care supraveghea cu multă vigilență toate acțiunile lor. Un consul al unei puteri străine instalat la București trebuia să câștige mai întâi încrederea și simpatia domnitorului. Formont recunoștea deschis că față de Rusia sau Austria, influența franceză în Valahia era mult redusă. Un fenomen des întâlnit în epocă era ușurința cu care reprezentanții consulari de la București puteau găsi printre valahi doritori de protecție străină pe care o cumpărau. Cum domnitorul trecea cu vederea acea afacere ilicită, practica era destul de răspândită⁸⁵.

Ultimii ani ai regimului fanariot în Principate au atras atenția consulilor francezi care au rezidat la Iași și București, dar și a câtorva voiajori de aceeași naționalitate, precum Henri de Mondonville sau contele Auguste de Lagarde.

⁸² Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, serie nouă, vol. IV, *Rapoarte diplomatice ruse (1797-1806)*, sub îngrijirea acad. A. Oțetea, București, 1974, p. 599; C. Ploscaru, *Politica Franței în Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea din perspectiva elitei locale*, în I. Nistor, P. Nistor (coord.), *Relații internaționale. Lumea diplomației. Lumea conflictului*, Iași, 2009, p. 44.

⁸³ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 464-465; A. Duțu, *Un livre grec sur «les lumières» occidentales traduit en roumain en 1819*, în *RRH*, IV, 1965, 5, p. 985-986.

⁸⁴ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 485.

⁸⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 1032-1033.

Ledoulx, Fornetty, Formont sau Augrand pomeneau în rapoartele trimise superiorilor de la Paris sau de la Constantinopol despre domnitorii de la Iași, respectiv București, despre partidele boierești și starea de spirit din cele două provincii. Ascendentul pe care Rusia îl avea în Principate nu putea trece neobservat. Alteori, în documentele întocmite de Fornetty sau Formont se regăsesc recomandări cu privire la organizarea unor case de comerț franceze în spațiul românesc. Este menționat cu precădere portul Galați. O serie de evenimente precum uciderea lui Ramiz pașa la București în martie 1813, complotul organizat împotriva domnitorului Ioan Gheorghe Caragea în 1816, despre care se pare că avea cunoștință și un sudit francez, Jean Baptiste Dubair, suprimarea consulatului francez de la Iași în 1817, schimbarea domnitorilor în 1818 sau răscoala tătarășenilor din iunie 1819 au ocupat pagini însemnate în corespondența întocmită de trimișii oficiali ai Franței în Principate. Ciuma care a bântuit în cele două provincii, construcția de șalupe pe șantierul naval de la Galați au fost, la rândul-le, consemnate epistolar de consuli francezi. Alteori, precum Formont, ei sunt preocupați de supușii francezi rezidenți în Principate sau de atragerea localnicilor de partea Franței. În rapoartele lui Formont se regăsesc, de exemplu, informații despre îndeletnicirile supușilor francezi din Moldova. Soarta oamenilor de rând, supuși abuzurilor și vitregiilor, a trezit compasiunea alogenilor francezi. S-a întâmplat ca și unele evenimente „mondene” să fie pomenite în corespondența consulilor Franței: menționăm conflictul apărut între Ledoulx și Ioan Gheorghe Caragea din cauza unui incident în care fusese implicată trăsura soției consulului francez, oprită de un ciohodar domnesc.

Scrierile călătorilor și consulilor francezi din perioada supusă investigației contribuie la reconstituirea istoriei celor două Principate din mai multe puncte de vedere: istoric, social, etnic, cu contrastele izbitoare dintre clasele sociale, comercial, edilitar și urbanistic, al moravurilor și a vieții sociale. Mărturiile furnizate de alogenii francezi, de la finele veacului fanariot, oferă o mai bună înțelegere a tabloului complex al societății românești din acele vremuri.

*LE CRÉPUSCULE DU RÉGIME PHANARIOTE. LES ANNÉES
1812-1820 DE L'HISTOIRE DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES
DANS LA VISION DES CONSULS ET DES VOYAGEURS*

FRANÇAIS

(RÉSUMÉ)

Les dernières années du régime phanariote dans les Principautés attirèrent l'attention des consuls français qui ont siégé à Iași et Bucarest, ainsi que de quelques voyageurs compatriotes. Ledoulx, Fornetty, Formont ou Augrand mentionnèrent dans les rapports qu'ils envoyèrent à leurs chefs de Paris ou de Constantinople les princes régnants des deux capitales, les partis des boyards ou l'état d'esprit des deux provinces. On observa, aussi, l'ascendant que la Russie gagna dans les Principautés. Parfois, dans les rapports dressés par Fornetty ou Formont on retrouve des recommandations concernant le développement du commerce français dans les Principautés. Les événements politiques, les épidémies récurrentes, la situation des autochtones, mais aussi celle des sujets français y résidant représentent d'autres sujets de la correspondance dressée par les consuls et les voyageurs français.

Leurs récits de la période soumise à l'investigation contribuent pleinement à la reconstitution de l'histoire des deux Principautés du point de vue: historique, social, ethnique, commercial, des mœurs et de la vie sociale. Les témoignages fournis par les allogènes français de la fin du siècle phanariote offrent une meilleure compréhension du tableau complexe de la société roumaine de cette époque-là.